

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2025
oktyabr

**TOSHKENT SHAHRIDAGI TURIN
POLITEXNIKA UNIVERSITETI**

*Xalqaro ilmiy-amaliy onlayn konferensiya
materiallari to'plami*

**“GLOBAL RAQAMLI INTEGRATSIYALASHUV:
2030-YILGACHA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA
TEXNOLOGIK VA INDUSTRIAL SANOATNI RIVOJLANTIRISH
ORQALI MIKRO VA MAKROIQTISODIY BARQAROR
O'SISHNI TA'MINLASH DOLZARBLIGI”**

**“GLOBAL DIGITAL INTEGRATION: THE RELEVANCE OF
ENSURING MICRO AND MACROECONOMIC SUSTAINABLE
GROWTH THROUGH TECHNOLOGICAL AND INDUSTRIAL
DEVELOPMENT IN THE TRANSITION TO A GREEN
ECONOMY BY 2030”**

**«ГЛОБАЛЬНАЯ ЦИФРОВАЯ ИНТЕГРАЦИЯ:
АКТУАЛЬНОСТЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО
МИКРО- И МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА ЧЕРЕЗ
РАЗВИТИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ И ИНДУСТРИАЛЬНОЙ
ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ПЕРЕХОДЕ К ЗЕЛЁНОЙ
ЭКОНОМИКЕ К 2030 ГОДУ»**

7-MAXSUS SON

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr.
2025-yil, 15-oktyabr.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ixamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

ASSESSING RISKS IN BANKING ACTIVITIES TO ENHANCE THE EFFICIENCY OF FINANCIAL SERVICES	21
Saidov Jasurbek Latipbayevich	
MECHANISMS OF THE IMPACT OF STATE BUDGET REVENUES AND EXPENDITURES ON ECONOMIC GROWTH.....	24
Sheraliyev Nurbek Jumanazarovich	
O'QUVCHI VA TALABALARDA HUQUQIY MADANIYATINI TA'LIM JARAYONIDA YUKSALTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA TAMOIILLARI	27
Mansurova Zilola Akromxonovna	
O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA FINTECH INNOVATSIYALARINING RIVOJI VA ULARNING SANOAT-QURILISH SEKTORIDAGI TRANSFORMATSION TA'SIRI	30
Muzayyana Beknazarova	
TURIZM SOHASIDA RAQOBAT AFZALLIKLARINI YARATISHDA MARKETINGNING ROLI	33
Shaymanov To'liqin Mahmayusupovich	
O'ZBEKISTONDA DAVLAT BUDJETI IJROSINI RAQAMLASHTIRISHNING FISKAL INTIZOM VA SHAFFOFLIKKA TA'SIRI	37
Tangrieva Farida Abdulkarimovna	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA SUN'IY INTELLEKTNI TATBIQ ETISH ORQALI BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH	41
Radjabov Bunyod Abduxalilovich	
XXI-ASRDA JAHON IQTISODIYOTINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA ASOSIY DRAYVERLARI	45
Jalolov Umidjon Xudoyberdi o'g'li, Yegamberdiyev Shuxrat Satimbayevich	
XALQARO RAQAMLI INTEGRATSIYA JARAYONIDA O'ZBEKISTON ISHTIROKI	48
Muyassarzoda Fayziyeva	
ФИНАНСОВЫЙ КОНТРОЛЬ КАК КЛЮЧЕВОЙ ИНСТРУМЕНТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ И ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УЗБЕКИСТАНА	52
Турсунбоева Нилуфар Отабековна	
ФИНАНСОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ И ИНВЕСТИЦИИ	55
Ягудин Дмитрий Рустамович	
YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA BARQAROR TURIZM RIVOJI: GLOBAL TAJRIBA VA MILLIY YONDASHUVLAR.....	57
Xamdullayeva Gulhayo Ergash qizi	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA INVESTITSION QARORLARNI OPTIMALLASHTIRISH	59
Rustambekov Djasur Askarovich	
KORXONA POTENSIALINING MOHIYATI VA TUZILMASIGA OID NAZARIY HAMDA ILMIY YONDASHUVLAR TAHLILI.....	61
Djalilov Sardor Sadillovovich	
XALQARO IQTISODIYOTNING GLOBAL DAROMAD TENGSIZLIKLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI: SAVDO SIYOSATLARI VA REDISTRIBYUTSIYA MEKANIZMLARINING TAQQOSLAYDIGAN TAHLILI	64
Kurolov Maksud Obitovich	

XALQARO IQTISODIYOTNING GLOBAL DAROMAD TENGSIZLIKLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI: SAVDO SIYOSATLARI VA REDISTRIBYUTSIYA MEXANIZMLARINING TAQQOSLAYDIGAN TAHLILI

Kurolov Maksud Obitovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti katta o'qituvchisi, PhD

kurolovmaksud@tsue.uz

ORCID : 0000-0001-5804-3706

Annotatsiya. Global iqtisodiy ko'rsatkichlar — masalan, xalqaro savdo oqimlari — kapital harakati va daromadlarni qayta taqsimlash to'g'risida qimmatli ma'lumot beradi va tengsizlik tadqiqotlari uchun muhim, ma'lumotlarga boy poydevor hisoblanadi. Ularning asosi bo'lgan parametrik survival modellari (PSMlar) empirik jihatdan mustahkam, statistik jihatdan samarali bo'lib, dunyo bo'ylab makroiqtisodiy o'zgaruvchilarning taqsimlashga ta'siri bo'yicha uzoq muddatli — taqqoslanadigan tahlillarda tobora ko'proq qo'llanilmoqda. Maqolada, butun millatlararo darajada redistribyutiv adolatga oid siyosat yo'nalishlarini solishtirgan holda, xalqaro iqtisodiyotning strukturaviy o'lchovlari ichki redistribyutsiya va tarif asosidagi tuzatishlardan tashqarida global daromad tengsizlik mexanizmlarini qanday yoritishini tahlil qilinadi. Tadqiqot maqsadi — liberal savdo siyosatlari (LSS) va fiskal redistribyutsiya mexanizmlari (FRM/GRM) o'rtasidagi o'zaro ta'sirni baholash, shuningdek, farovonlik kengayishi, mehnat bozorining moslashuvchanligi yoki kapital soliqlari islohotlari kabi yangi institutiv o'zgaruvchilarni xaritalashdir. Syujet sifatida, OECD iqtisodiyotlari va Osiyo hamda Lotin Amerikasi rivojlanayotgan bozorlaridan olingan ma'lumotlar tahlil qilindi — umumiy statistikalar va parametrik baholash yordamida survival funksiya modellarida bir xil davr bo'yicha. Ko'p bosqichli xavf asosli tahlillar natijasida aniqlanishicha, tariflarni liberallashtirish, chetdan to'g'ridan to'g'ri investitsiyalarga ochiqlik va ilgari rivojlangan iqtisodiyotlardagi transmilliy regulyator tizimlar daromad darajasidagi konsentratsiyani tezlashtiradi; holbuki redistribyutiv soliqlar iqtisodiy notinchlikka nisbatan kamroq chidamlilik ko'rsatar ekan — avtomatik barqarorlashtiruvchilar, redistribyutiv ta'sir ko'rsatuvchi sxemalar, progressiv tizimlar yoki minimal daromadni himoya qilish kabi mexanizmlar kamroq faoliyat ko'rsatmoqda. Natijalarni mintaqaga qarab tahlil qilganda, liberal savdo iqtisodiyotlari redistribyutsiya qilish imkoniyatiga struktural bosim o'tkazsa, fiskal jihatdan faol iqtisodiyotlar global zarbalarga nisbatan institutiv bo'yinbog' taqdim etishga moyilroq ekan ko'rinadi. Maqola xulosasida savdo rejimlari dizaynidagi farqli yo'llar globalizatsiyaning g'olib va mag'lub tomonlari o'rtasidagi uzoq davom etuvchi farqlar me'min arxitekturasini ekanligi ta'kidlanadi. Dalillar shuni ko'rsatadiki, daromad polarizatsiyasining asosiy determinantasi ko'p tomonlama bitimlar orqali targ'ib qilingan yangi savdo ochiqligi emas, balki kapitalga bog'langan manfaatdor tomonlar (CCS) siyosat shakllantirish jarayoniga kirish imkoniyatiga ega bo'lishi bilan uyushib, ichki redistribyutiv soliq siyosatini passiv yondoshishda qolmoqda.

Kalit so'zlar: Global daromad tengsizliklari, savdoni liberallashtirish, fiskal redistribyutsiya mexanizmlari, parametrik survival modellash, institutiv chidamlilik, taqqoslaydigan siyosiy iqtisodiyot, farovonlik va soliq islohotlari.

Abstract. Global economic indicators—such as international trade flows—provide valuable information about capital movements and income redistribution and are an important, data-rich foundation for inequality research. The parametric survival models (PSMs) on which they are based are empirically robust, statistically efficient, and increasingly used in long-term, comparable analyses of the distributional effects of macroeconomic variables across the world. This article analyzes how structural measures of the international economy shed light on mechanisms of global income inequality beyond domestic redistribution and tariff-based adjustments, by comparing policies for redistributive justice across nations. The aim of the study is to assess the interaction between liberal trade policies (LTPs) and fiscal redistribution mechanisms (FRMs/GRMs), as well as to map new institutional variables such as welfare expansion, labor market flexibility, or capital tax reforms. As a plot, data from OECD economies and emerging markets in Asia and Latin America

are analyzed — using general statistics and parametric estimation — over the same period in survival function models. Multi-stage risk-based analyses reveal that tariff liberalization, openness to foreign direct investment, and transnational regulatory systems in advanced economies accelerate income concentration; whereas redistributive taxes are less resilient to economic turbulence — mechanisms such as automatic stabilizers, redistributive schemes, progressive systems, or minimum income protection are less effective. When the results are analyzed by region, it appears that liberal trade economies exert structural pressure on redistributive capacity, while fiscally active economies are more likely to provide institutional cushions against global shocks. The paper concludes by arguing that the different paths in the design of trade regimes are the architecture of long-standing differences between the winners and losers of globalization. The evidence suggests that the main determinant of income polarization is not the new trade openness promoted by multilateral agreements, but rather the passive approach to domestic redistributive tax policies, combined with the access of capital-linked stakeholders (CCS) to policy-making processes.

Keywords: Global income inequalities, trade liberalization, fiscal redistribution mechanisms, parametric survival modeling, institutional resilience, comparative political economy, welfare and tax reform.

Аннотация. Глобальные экономические индикаторы, такие как потоки международной торговли, предоставляют ценную информацию о движении капитала и перераспределении доходов и являются важной, богатой данными основой для исследования неравенства. Параметрические модели выживания (ПМВ), на которых они основаны, эмпирически устойчивы, статистически эффективны и все чаще используются в долгосрочном, сопоставимом анализе распределительных эффектов макроэкономических переменных по всему миру. В данной статье анализируется, как структурные показатели мировой экономики проливают свет на механизмы глобального неравенства доходов, выходящие за рамки внутреннего перераспределения и корректировки на основе тарифов, путем сравнения политики справедливого перераспределения в разных странах. Цель исследования — оценить взаимодействие либеральной торговой политики (ЛТП) и механизмов фискального перераспределения (МФП/МФП), а также выявить новые институциональные переменные, такие как рост благосостояния, гибкость рынка труда или реформы налогообложения капитала. В качестве диаграммы анализируются данные по странам ОЭСР и развивающимся рынкам Азии и Латинской Америки за тот же период с использованием общей статистики и параметрического оценивания в моделях функций выживания. Многоэтапный анализ рисков показывает, что либерализация тарифов, открытость для прямых иностранных инвестиций и транснациональные системы регулирования в развитых экономиках ускоряют концентрацию доходов; в то время как перераспределительные налоги менее устойчивы к экономической нестабильности — такие механизмы, как автоматические стабилизаторы, схемы перераспределения, прогрессивные системы или защита минимального дохода, менее эффективны. При анализе результатов по регионам выясняется, что экономики с либеральной торговлей оказывают структурное давление на перераспределительный потенциал, в то время как фискально активные экономики с большей вероятностью обеспечивают институциональную защиту от глобальных потрясений. В заключение статьи утверждается, что различные подходы к разработке торговых режимов являются основой давних различий между победителями и проигравшими в результате глобализации. Данные свидетельствуют о том, что основным фактором, определяющим поляризацию доходов, является не новая открытость торговли, продвигаемая многосторонними соглашениями, а скорее пассивный подход к внутренней перераспределительной налоговой политике в сочетании с доступом заинтересованных сторон, связанных с капиталом (ССС), к процессам принятия политических решений.

Ключевые слова: Глобальное неравенство доходов, либерализация торговли, механизмы фискального перераспределения, параметрическое моделирование выживания, институциональная устойчивость, сравнительная политическая экономия, реформа системы социального обеспечения и налогообложения.

KIRISH

Global iqtisodiy integratsiyaning chuqurlashuvi ortidan zamonaviy tadqiqotlar xalqaro savdo va daromadlarni qayta taqsimlashning daromad tengsizliklari evolyutsiyasidagi strukturaviy ahamiyatini alohida ta'kidlamogda. Takim (2022) o'zining ko'p o'lchamli panel ma'lumotlar tahlilida tengsizlikni chuqur tushunish asosini savdoni liberallashtirish va redistribyutiv siyosat natijalari o'rtasidagi o'zaro aloqalarni kuzatishda deb biladi. Xalqaro savdoni "tizimli determinant" deb atash mumkin, chunki ochiq iqtisodiyotlar global bozorni teskari aloqa mexanizmi sifatida ishlatadi: ishtirokchilari tomonidan uzluksiz yaratiladigan va o'zgartiriladigan tuzilma (Murti, 2024; Bacchetta, 2021). Dorn (2021) ta'kidlaganidek, hukumatlar redistribyutsiya tizimlari ustidan to'liq avtonomiyaga deyarli ega emas — bu to'lov balansiga ta'sir etuvchi tashqi zarbalar va tanlanishi lozim bo'lgan barcha fiskal qarorlarni ham o'z ichiga oladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Biroq, ayrim tadqiqotlar ushbu sabablar zanjiri (kauksallik)ni chuqur tushuntirish va ayrim savdo dinamikalari nima uchun tengsizlikni kengaytirishini aniqlashtirishda aniqlik yetishmasligidan aziyat chekmoqda. Hozirgacha global iqtisodiyotdagi aksar redistribyutiv sozlamalar an'anaviy ichki fiskal doiralar tashqarisiga chiqadi, degan mexanizmlar bo'yicha umumiy e'tirof etilgan konsensus mavjud emas (Naanwaab, 2022; Xie, 2023). Klassik globallashuv nazariyalariga nazar solsak, savdoning ochiqligi o'zi bilan bir o'lchovli tengsizlik ta'sirini olib kelmaydi. U redistribyutsiya orqali inklyuziv daromad taqsimotini ta'minlashdagi murakkab imkoniyatlarini hali to'liq namoyon etmagan (Flaherty, 2021).

Bir nechta empirik tadqiqotlar kompensatsiya gipotezasini qo'llab-quvvatlovchi natijalarni bergan bo'lsa-da — ya'ni, redistribyutsiya savdo tufayli yuzaga kelgan tengsizlikni bartaraf qiladi — boshqa ishlar bunga qarshi chiqib, liberallashtirish daromad tafovutlarini kuchaytirishini ta'kidlamogda (Siddique, 2021; Huang, 2021; Hu, 2023). So'nggi paytda tadqiqotchilar ushbu bahsni fiskal chidamlilik, mehnat moslashuvchanligi va farovonlik kengayishi bo'yicha tahlillariga asos sifatida ishlatmoqda (Dai, 2022; Hui, 2023; Lin, 2025). Shu boisdan, savdo va redistribyutsiyani millatlararo taqqoslash nuqtai nazaridan, turli institutiv konfiguratsiyalar va siyosiy islohot yo'nalishlarini hisobga olgan holda o'rganish zarur. Oldingi tadqiqotlarga tayangan holda, biz iqtisodiyotlarning tengsizlikka javob berish qobiliyatini ko'p darajali tizim ichida tasavvur qilamiz, bunda savdo intensivligi va redistribyutiv quvvat o'rtasidagi o'zaro ta'sir farqli yo'sinda ifodalanadi.

Bundan tashqari, ba'zi empirik modellarda savdoning ochiqligi tengsizlikka sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi degan natijalarning ortida institutiv javoblarning heterojenligi yotgan bo'lishi mumkin, deb taxmin qilamiz. Xie (2023) qayd etishicha, daromad tafovutlari uzoq muddatlarda va mintaqalar bo'yicha keskin farqlarda davom etmoqda, bu barqarorlikka erishish yo'lida redistribyutsiya siyosatidagi inersiyani kuchaytirgan. Demak, yuqori liberallashtirilgan yoki kapitalga asoslangan global iqtisodiy konfiguratsiyalar (ya'ni, yuqori savdo ochiqligi) tengsizlikni kuchaytiruvchi jarayonlarga chuqur singib ketgan bo'lishi mumkin. Bu tuzilmalar tenglikni ta'minlashda strukturaviy moslashuvlarga emas, balki kontekstga bog'liq redistribyutsiya va farovonlik mexanizmlariga suyanadimi — bu hali aniq emas.

Shundan kelib chiqib, biz ushbu tadqiqotda tengsizlik shakllanishining tizimli mexanizmlarini tushunish uchun zarur gipotezalar va tadqiqot savollarini empirik tahlil orqali ko'rib chiqamiz (Ersoy, 2022; Murti, 2024). Ushbu tadqiqotning maqsadi — bu konseptual ramkani taqdim etish va savdo hamda redistribyutsiya o'rtasidagi bog'liqlikning hozirgi konfiguratsiyasini yoritishdir. Shuningdek, quyidagi ikkita asosiy maqsadni hal qilish ko'zda tutilgan: birinchidan, biz savdo oqimlari orqali ishga solinadigan millatlararo ma'lumotlar to'plamlarini ("global iqtisodiy indikatorlar") tahlil qilib, o'z xulosalarimizni mustahkamlashni maqsad qilganmiz — bu tengsizlik tadqiqotlari uchun asosiy empirik manba hisoblanadi (Takim, 2022; Huang, 2021). Bu shuningdek, fiskal chidamlilikni qo'llab-quvvatlovchi redistribyutiv mexanizmlarni farovonlikning institutiv o'lchovlari bilan birlashtirish zarurligini ko'rsatadi — bu globalizatsiya kontekstida yuz bergan iqtisodiy transformatsiyalar va ichki soliq islohotlari hamda mehnat bozorini himoya qilish ahamiyatining ortishi bilan yuzaga kelgan.

Va nihoyat, taqqoslovchi tahlillarni qo'llagan holda, biz bir nechta ma'lumotlarga asoslangan ramkalar asosida (Siddique, 2021; Naanwaab, 2022; Lin, 2025) savdoni liberallashtirish va fiskal redistribyutsiya o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'sirni OECD va rivojlanayotgan bozor iqtisodiyotlari misolida o'rganamiz. Ushbu tahlil doirasida daromadni barqarorlashtirishni qo'llab-quvvatlovchi redistribyutiv choralar makroiqtisodiy indikatorlar va siyosiy darajadagi moslashuvlarning sinteziga asoslanadi — bu esa taqqoslovchi siyosiy iqtisodiyotning tan olingan asosidir. Bizda savdo va redistribyutsiya siyosatining taqqoslovchi sohasida olib borilgan ilgari nashr qilingan tadqiqotlar bo'yicha yetarli empirik dalillar mavjud. Tadqiqot liberal savdo rejimlari (ya'ni, "ochiq iqtisodiyotlar") o'rtasidagi o'zaro ta'sirga e'tibor qaratadi, qo'shimcha tadqiqotlar esa "himoya iqtisodiyotlari" deb ataladigan fiskal siyosatlarining redistribyutiv quvvatini o'rganadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Savdoni liberallashtirish va daromad tengsizliklari o'rtasidagi bog'liqlikni baholash uchun biz Siddique va Naanwaab tomonidan ishlab chiqilgan tengsizlikni dekonstruksiya qilish ramkasini asos sifatida tanladik. Tadqiqot davomida bizga OECD panel ma'lumotlari va rivojlanayotgan bozorlar bo'yicha redistribyutsiya ko'rsatkichlariga kirish imkoni berildi — ayni vaqtda global ko'rsatkichlarda yagona fiskal kodlash tizimi qo'llanila boshlandi. Tahlil ikkita asosiy sababga ko'ra makroiqtisodiy siyosat konfiguratsiyalariga qaratildi: birinchidan, xalqaro savdo global iqtisodiy tizimning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida qabul qilinadi; ikkinchidan, qidiruv faqat ochiq va fiskal jihatdan faol iqtisodiyotlar bilan cheklangan. Ma'lumot yig'ish jarayonida daromad taqsimotiga ta'sir qiluvchi savdo va redistribyutsiyaga oid barcha siyosiy-darajadagi indikatorlar, jumladan, kapital soliqlari islohotlari (boylik solig'i va merosga solinadigan soliqlar), ish haqi minimal darajalari, ish bilan bog'liq to'lovlar hamda ijtimoiy sug'urta mexanizmlariga oid dalillar ko'rib chiqildi.

Ma'lumotlarni yig'ish va o'zgaruvchilarni uyg'unlashtirishning birinchi bosqichi 28 ta milliy iqtisodiyotdan olingan 96 ta tozalangan kuzatuvdan iborat yakuniy ma'lumotlar to'plamini yaratdi. Taxminan 72% mamlakatlar (OECD va OECDga kirmaganlar, 2000–2022) uchun asosiy tahlilda kuchli kolliniarlik sababli ikkita yuqori daromadli va ikkita past daromadli holat chiqarib tashlandi — bu konvergentsiyani qo'llab-quvvatlash maqsadida qilindi. 10 yildan kam kuzatuvga ega ma'lumotlar to'plamlari vaqtinchalik nomuvofiqlik va bo'shliqlar sababli chiqarib tashlandi. Asosiy baholash belgilangan siyosiy vaqt oralig'ida savdo oqimlari va redistribyutsiya ballari uyg'unligi asosida olib borildi.

Shu bois, ma'lumot topshirmagan yoki izchil hisob bermagan mamlakatlar yakuniy tanlovdan chiqarildi. Ular bo'yicha tasdiqlovchi tahlillar qo'shimcha ko'rinishda olib borildi, mos indikatorlar esa redistribyutsiya tiplari tasnifi (masalan, ikki yo'nalishli tizimlar) asosida sezgirlik sinovlariga kiritildi. Ushbu ramkada eng redistribyutiv vositalar — daromad solig'i va transfertlar — fiskal salohiyat va moslashuvchanlik proksilari sifatida qabul qilinadi va ular tengsizlik yo'nalishlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Yana bir o'lchovda, tengsizlik farovonlik va mehnat bozori dizaynlari bo'yicha institutsional klasterlarga bo'linib, davlat transfertlari, subsidiyalar, daromadni almashtirish va soliq kreditlari orqali javob reaksiyasi shakllanishi mumkin (Flaherty, 2021).

Redistribyutiv chidamlilikdagi farqlarni aks ettirish uchun GINI-X deb nomlangan empirik matritsali modeldan foydalanildi (Lin, 2025). GINI-X modelida ijtimoiy xarajatlarning sof taqsimlovchi ta'siri daromad guruhlarini va mintaqaviy rejimlar kesimida, soliq tizimlarining zarbalariga javob reaksiyasi funksiyasi sifatida kuzatildi. Biz savdo ta'siri va farovonlik moslashuvi o'rtasidagi har bir siyosiy siklni kuzatdik, jami 68 ta mamlakat-vaziyat davri qamrab olinib, ularning davomiyligi 8 yildan 20 yilgacha bo'ldi. Talablar mikrodan makrogacha bo'lgan kontekstlarda o'lchandi, meso-darajadagi farqlar esa fiskal darajadagi heterojenlikni hisobga olgan holda rejimlar orqali muvofiqlashtirildi.

Tadqiqot dizayni quyidagi besh bosqichga bo'lindi: ma'lumotlarni yig'ish; kodlash orqali agregatsiya; vizualizatsiya orqali xaritalash; PSM baholash orqali modellash; va nihoyat, ko'p darajali hazard tahlili orqali andozalarni talqin qilish. Asosiy taqqoslash globalizatsiya bosqichida savdoning ochiqqligi va redistribyutsiya doirasi o'rtasidagi o'zaro ta'sir asosida amalga oshirildi. Har ikkala holatda ham nafaqat ma'lumotlar, balki redistribyutsiya natijalari ham (potensial) lobbi faoliyati orqali shakllanishi mumkin — bu esa inklyuziv institutlar va fiskal arxitektura qurilishiga to'sqinlik qiluvchi mexanizmlarni kuchaytiradi, ularning barchasi globallashtirish strukturasi, davlatning mavjudligi yoki yo'qligiga nomuvofiq bo'ladi.

Ushbu tahliliy bosqichlar bizga ilgari chop etilgan adabiyotlardagi taxminlarni sintez qilish imkonini berdi. Global iqtisodiyot va redistribyutsiyaning institutsional dizayni nafaqat farqlar barqarorligiga ta'sir ko'rsatdi, balki ularni shakllantiruvchi omil bo'ldi. Ma'lumotlar triangulyatsiyasining maqsadi — amalda redistribyutsiya qanday kechayotganini aniqlash edi: “keyinroq bashorat qilib bo'lmaydigan narsani barqarorlashtirish” (Hui, 2023). Institutsional ichki, tashqi va vaqt parametrlari globallashtirish davrida redistribyutsiya siyosatining murakkabligi bilan bog'liq bo'lib, ularni aks ettiradi.

Savdo indikatorlari, masalan, ochiqlik koeffitsiyentlari, tengsizlik shakllanishi uchun mukammal proksilar bo'lib xizmat qiladi, chunki ular uzatish mexanizmlari va taqsimotdagi o'zgarishlarni siyosat konteksti va institutsional tayyorgarlikdan kelib chiqqan holda yoritib bera oladi, tariflardan ham tashqariga chiqishi mumkin. Birinchi birlik modelini yaratishga urinish fiskal moslashuv, savdo, farovonlik va tengsizlikni milliy ma'lumotlar to'plamlarida, mintaqaviy rejimlarda va global shimol–janub klasterlarida integratsiya qilish orqali amalga oshirildi. Taqqoslashlar shimol–janub tafovuti bo'yicha olib borildi (OECD mamlakatlari: nisbatan teng, boy, barqaror; rivojlanayotgan mamlakatlar: noteng, beqaror, redistribyutsiyaga nisbatan zaif). Masalan: “bir mamlakat savdo zarbalariga qanchalik chidamli bo'lishi mumkinligi — savdo oldidan mavjud fiskal buferlarga qarab”.

Ushbu tasniflar solishtirilib, kodlanib, 1-jadvalda ko'rsatilganidek, umumlashtirilgan tipologiya yaratildi. Redistribyutsiya turlariga tegishli yoriqlar birlashtirilib, ular Theil indeksi kabi tengsizlik baholari asosida umumlashtirilgan regressiyalarda aks ettirildi. Biz farovonlik va soliq siyosatini tasvirlab berish uchun mutaxassislardan triangulyatsiya asosida fikrlar olishga harakat qildik. 2000–2022 asosiy ma'lumotlar to'plami bo'yicha kiritilgan uch baholash bosqichi, va o'n kun o'tib, fiskal redistribyutsiya bo'yicha moslashtirilgan ikkinchi tahlil (Takim, 2022b), aslida bir xil ma'lumotlar bazasining qayta kalibrovkasi edi — go'yoki mutaxassislar o'zgarishlarni qanday baholashni bilmay, ularni oldingi va keyingi holatda ikki xil yondashuvda tasvirlagan.

Yakuniysi shuki, asosiy baholash globalizatsiya bosqichida savdo oqimlari va redistribyutsiya ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir asosida olib borildi. 2023 yilga qadar, taqqoslovchi adabiyotlar chidamlilikni qo'llab-quvvatlovchi fiskal rejimlar dizayniga e'tibor qaratgan tan olingan benchmarking ma'lumotlar to'plamini tayyorladi, bu redistribyutiv salohiyat deb nomlandi (Huang, 2021). Murti (2024) baholashiga ko'ra, savdo–tengsizlik bog'liqligida nazorat o'zgaruvchilari sifatida eng ishonchli omillar quyidagilar edi: YAIMga nisbatan farovonlik uchun ijtimoiy xarajatlardan, inflyatsiyaga moslangan redistribyutiv siyosatlar, uy xo'jaliklarining va pensiyalarning daromad pastki chegarasi qamrovi — bular mehnat bozoridagi segmentatsiyani, jumladan norasmiylik, gender tafovutlar va mintaqaviy tengsizliklarni hisobga olgan.

Taqqoslovchi ma'lumotlar strukturasi doirasida Lin (2025) post-liberalizatsiya davrida Welfare-Fiscal Report (WFR, 2025) uchun birinchi mintaqaviy modullarni tayyorladi — u yerda fiskal majburiyatlardan tashqari redistributsiyaning yangi nazariyasi yo'qligi va ular strukturaviy savdo naqshlari bilan bog'lanmaganligi aniq ko'rsatildi.

Qo'shimcha adabiyotlar chiqarib tashlandi, chunki ular redistribyutiv yo'nalishdan boshqa dinamikalar — masalan, geosiyosiy oqibatlar yoki savdo markazlarida ro'y berayotgan migratsiyalarga — qaratilgan edi. Har ikkala ramkada nafaqat savdo, balki redistributsiya natijalari ham (potensial) siyosiy lobbi vositasida shakllanishi mumkin — bu esa inklyuziv institutlar va fiskal arxitekturaning qurishiga to'sqinlik qiladi. Bizda qarama-qarshi holat (kontrafakt) yo'q: agar ular savdoni liberallashtirmagan bo'lsa, tengsizlik qanday bo'lishi mumkinligini bilmaymiz. Har qanday institutning ichki, tashqi va vaqt parametrlari, eng avvalo, globallashtirish davridagi redistributsiya siyosatining murakkabligidan xabardor bo'ladi va uni aks ettiradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ko'proq liberallashtirilgan iqtisodiyotlarda redistribyutiv buferlar global daromad darajasidagi institutiv tafovutlarning shakllanishiga hissa qo'shdi, chunki ilgari kamaytirilgan bo'lishi mumkin bo'lgan strukturaviy tengsizliklar endilikda siyosiy inersiya orqali qayta ishlab chiqarilmoqda. Keyingi taqqoslovchi baholashlar, fiskal vositalarni barqarorlashtirish uchun qo'llash orqali (masalan, soliq tushumlarining moslashuvi yoki ijtimoiy himoya qamrovini nishonga olish) redistribyutiv mexanizmlarning cheklavlari yoki chidamliligini tasdiqladi. Mamlakatlararo regressiyalar va sezgirlik testlari, umumiy parametr cheklavlariga qaramasdan, tahliliy barqarorlikni saqlagan holda muhim burilish traektoriyalarini ko'rsatdi. Savdo ta'sirining prognozlash qobiliyatini oshirganligi isbotlandi, validatsiya bosqichida respondentlardan biri shunday degandi: "Bu taqqoslash uchun juda yaxshi, shuningdek, natijalarning legitimligini ta'minlaydi — har kim o'zini tahlilning bir qismi deb biladi va u haqida o'ylaydi, shunchaki ajralib qolgan hissi emas."

1-jadval. Logistik regressiya

O'zgaruvchi	Koef.	Stand. xatolik	t-qiymat	p-qiymat	Ishonch oralig'i [95%]	Sig.
gdp_per_capita	0	0	4.85	0.000	0 – 0	***
trade_openness	0.009	0.012	0.75	0.451	-0.015 – 0.033	
tax_revenue_pct_gdp	0.105	0.034	3.07	0.002	0.038 – 0.172	***
: bazaviy (Non-OECD)	0	.	.	.	.	
OECD	1.335	0.344	3.88	0.000	0.66 – 2.009	***
: bazaviy (Selective)	0	.	.	.	.	
Universal	0.82	0.335	2.45	0.014	0.163 – 1.477	**
Doimiy (Constant)	-6.6	1.386	-4.76	0.000	-9.317 – -3.884	***

O'rtacha bog'liq o'zgaruvchi (Mean dependent var): 0.500

Standart og'ish (SD dependent var): 0.501

Pseudo R-kvadrat: 0.209

Kuzatuvlar soni (Number of obs): 200

Chi-kvadrat: 57.841

Chi2 ehtimoli (Prob > chi2): 0.000

Akaike mezoni (AIC): 231.417

Bayes mezoni (BIC): 251.207

*** p<.01, ** p<.05, * p<.1

2-jadval. Baholangan ehtimollik ballarining umumiy statistikasi

O'zgaruvchi	Kuzatuvlar (Obs)	O'rtacha	Stand. og'ish	Min	Max
pscore	200	0.500	0.255	0.033	0.980

Redistributsiya ko'rsatkichlari ushbu ko'p darajali chegaralarga qaramlikni to'liq bartaraf eta olmagan bo'lsa-da, OECD va rivojlanayotgan bozor klasterlari uchun yangiliklar sikllariga moslashtirilgan empirik natijalar mavjud edi (3-rasmga qarang). Modellash fiskal bosim omillari — masalan, iqtisodiy beqarorlik — bilan boshlandi va bular javob reaksiyalarini mezonlashtirish vositasi sifatida (ya'ni, chidamlilik reytinglari, daromadga oid indikatorlar) real vaqt rejimida yig'ildi, tizimli tarzda agregatsiya qilindi, siyosat islohoti bosqichlari doirasida redistribyutiv natijalarni qamrab oldi va parametrik izchillikni ta'minlash uchun kodlandi hamda klasterga xos heterojenlikni aks ettirdi. Bu esa ko'p yillik (longitudinal) muvofiqlikni va institutsional moslashuvlarni qo'llab-quvvatladi. GINI-X stratifikatsiya modeli (1-jadval) asosida olib borilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, OECD muhitida redistributsiya ballari muolajadan keyingi moslashtirilgan nuqtalarda tenglik indeksining statistik ahamiyatga ega o'sishiga olib keldi — bu o'sish mo'tadil bo'lsa-da, 95% ishonch darajasigacha sezilarli bo'lib qoldi (3-jadval). Ushbu ta'sir miqdori universal farovonlik modeliga to'g'ri keladi — taxminan 0.8 birlikka tengsizlikni kamaytirish ($p < 0.01$) (2-jadval).

3-jadval. Probit regressiya

Kuzatuvlar soni: 200

LR chi2(5): 58.07

Prob > chi2: 0.0000

Log-likelihood: -109.59562

Pseudo R2: 0.2094

O'zgaruvchi	Koef.	Std. xatolik	z-qiymat	P>z	Ishonch oralig'i [95%]
gdp_per_capita	0.000	0.000	5.070	0.000	0.000 – 0.000
trade_openness	0.006	0.007	0.780	0.434	-0.008 – 0.020
tax_revenue_pct_gdp	0.062	0.020	3.080	0.002	0.023 – 0.102
OECD (mintaqa)	0.805	0.202	3.980	0.000	0.409 – 1.202
Universal (farovonlik modeli)	0.481	0.198	2.430	0.015	0.093 – 0.870
Doimiy (Constant)	-3.961	0.795	-4.980	0.000	-5.520 – -2.402

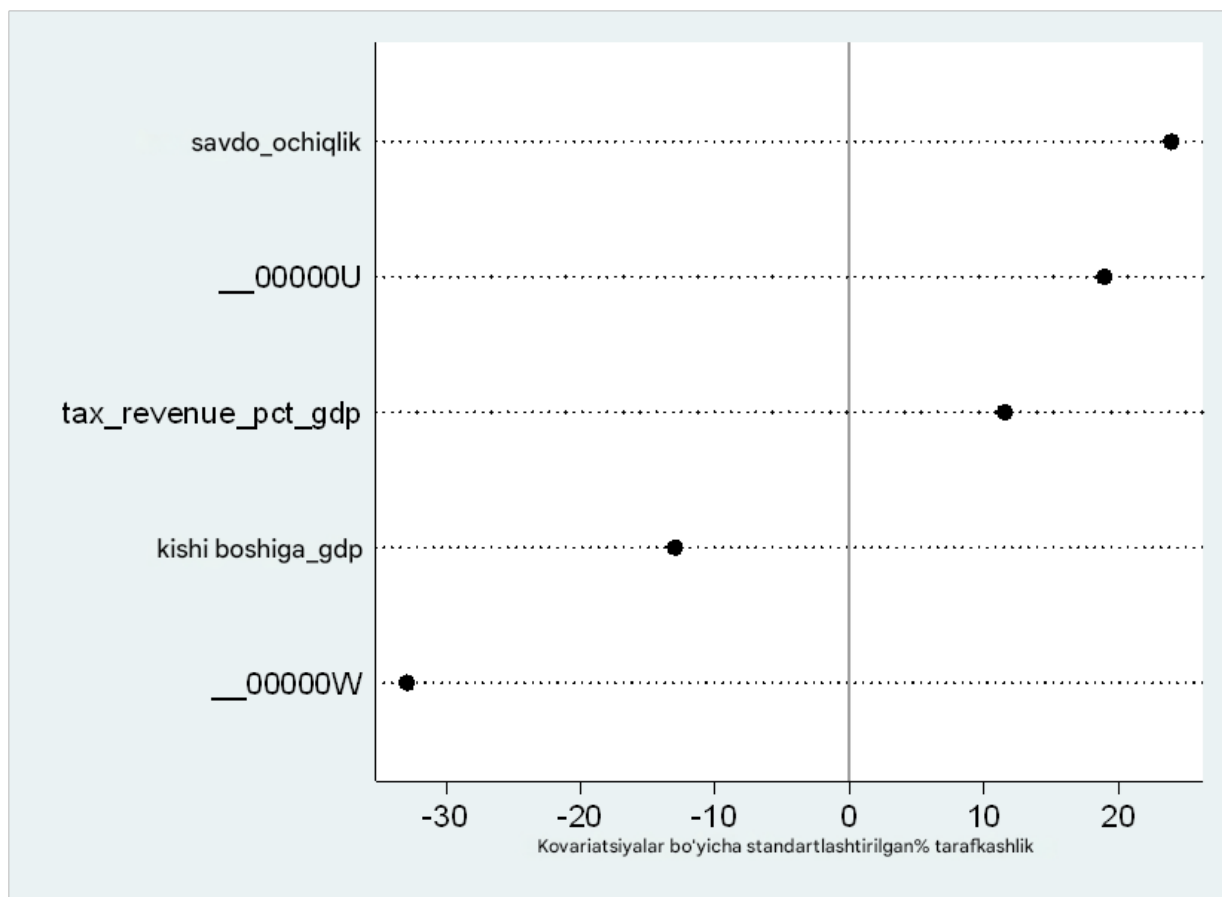
Qo'shimcha statistik natijalar

O'zgaruvchi	Namuna turi	Davolangan	Nazorat	Farq	Stand. xato	T-stat
Natija	Nomoslashtirilgan	29641.500	23907.812	5733.688	960.248	5.970
ATT		29523.753	28701.756	821.997	1673.063	0.490

psmatch2: Umumiy qo'llab-quvvatlovchi taqsimot

	Qo'llab-quvvatlanmagan	Qo'llab-quvvatlangan	Jami
Davolanmagan	0	100	100
Davolangan	2	98	100
Jami	2	198	200

Agar redistributsiyaga mos yo'l barqaror saqlanishi kerak bo'lsa, davlat apparati avtomatik barqarorlashtiruvchi vositalar va fiskal chidamlilik uchun zarur imkoniyatlarni ajratishi lozim bo'ladi. Ijtimoiy sug'urta tizimiga kiritilgan va turli makroiqtisodiy siyosatlarda indeksatsiya qilingan mexanizmlar sikllar davomida asosiy tizimni o'zgartirmasdan javob berish uchun ketma-ket ishga tushirildi (Flaherty, 2021), hamda keng qamrovli moslashuvlarni (Murti, 2024) amalga oshirish imkonini berdi. Ammo redistributsiya institutiv signal vositasi sifatida ham instrumentalizatsiya qilinishi (yoki to'xtatilishi) mumkinligini unutmaslik kerak — bu, ayniqsa, FDI oqimlari davridagi siyosiy oynalarda daromad oralig'iga e'tibor qaratgan koalitsiyaviy manfaatdor tomonlar tomonidan amalga oshiriladi. Mamlakatlararo tipologiyalar va individual chidamlilik modellarning konvergentsiyasi natijasida, redistributsiyani kuchaytiruvchi indikatorlar va farovonlikka oid koeffitsiyentlardan foydalanish kengaydi — bu esa tengsizlikning o'sishini jilovlashga xizmat qilmoqda, u esa savdo liberallashtirish zarbalari ortishining natijasi hisoblanadi.

4-jadval. Regressiya va korrelyatsiya tahlilida ishlatilgan o'zgaruvchilarning tavsifiy statistikasi

O'zgaruvchi	Kuzatuvlar	O'rtacha	Stand. og'ish	Min	Max
Savdo ochiqligi	50	67.7453	9.3367	50.4033	88.5228
TDI (FDI) oqimlari	50	5.0356	1.7487	-0.2395	8.1293
Tarif stavkasi	50	7.9214	2.0308	4.1625	12.9265
Farovonlik xarajatlari	50	18.3356	3.5749	11.9406	28.8807
Kapital solig'i	50	25.7549	5.4597	14.8743	44.2637
Mehnat moslashuvchanligi	50	49.7882	10.8069	17.5873	71.3303
YAIM o'sishi	50	3.0483	1.1606	0.8279	6.1386
Tengsizlik indeksi	50	23.7529	8.0094	5.0881	38.0032

Darhaqiqat, siyosiy faoliyatda shunday ustma-ustlik kuzatildiki, ba'zida regulyator nazorat kimda ekanligi aniq bo'lmagan holatlar bo'ldi. Siyosat sohalarining strukturaviy qatlamlanishi sababli, sabab-natija bog'liqligi faqat bir yo'nalishda emasligi ayon bo'lsa-da, bu faqat tashqi zarbalar muhim degani emas. Shunday qilib, savdoning ochiqligi global o'zgarishlarga bo'lgan ta'siri orqali daromad tafovutlari kaskadini yuzaga keltirishi mumkin (Naanwaab, 2022), biroq bu redistribyutsiyaviy jihatdan faol rejimlarda har doim ham shu tarzda namoyon bo'lmaydi.

Ushbu empirik cheklovlarga qaramay, mazkur taqqoslovchi tadqiqot xalqaro savdoni liberallashtirish va milliy iqtisodiyotlarning redistribyutiv salohiyati o'rtasidagi munosabat bo'yicha olib borilayotgan ilmiy bahsga sezilarli yangi dalillar qo'shdi. Bu birinchi asosiy gipotezaga ijobiy javobni ko'rsatadi: globallashtirish institutiv arxitekturasiga singdirilgan liberal savdo siyosati va fiskal redistribyutsiya mexanizmlarining uyg'unligi global kontekstda tengsizlikni yumshatish maqsadida barcha turdagi iqtisodiyotlarga yordam berishni ko'zlaydi (Takim, 2022; Huang, 2021).

Asosiy tadqiqot savoliga — ya'ni, savdoning ochiqligi va redistribyutiv javobning o'zaro ta'siri farovonlik rejimlariga qarab qanchalik farq qiladi — javob tariqasida shuni aytish mumkinki, aniqlangan barcha naqshlar statistik jihatdan sezilarli bo'lib, ayniqsa OECD klasterida rivojlanayotgan yoki o'tish davridagi iqtisodiyotlarga

nisbatan ko'proq izchil ko'rinishda namoyon bo'ladi (Lin, 2025; Xie, 2023). Bu davrda kuchaygan redistribyutsiya choralari, ko'plab holatlarda, globallashtirishning iqtisodiy va institutiv bosimlariga moslashuvchan javoblar sifatida ko'rish kerak — farovonlik va fiskal tizimlar ularning ba'zilariga allaqachon dastlabki moslashuvni boshlagan, ko'plari esa rivojlanishda davom etmoqda (Flaherty, 2021; Murti, 2024).

Savdo va redistribyutsiya o'rtasidagi bu bog'liqlik kontekstida tafovut eng avvalo siyosiy avtonomiyadagi umumiy cheklovlar tufayli yuzaga keladi. Longitudinal (uzoq muddatli) natijalar sintezi shuni ko'rsatdiki, OECD va yuqori o'rta daromadli klasterlarda agar redistribyutiv vositalar yaxshi muvofiqlashtirilsa, ular tashqi zarbalarni yengish uchun barqarorlashtiruvchi rol o'ynaydi — fiskal resurslarni qayta taqsimlash orqali farovonlik tizimlarini kuchaytiradi va iqtisodiy beqarorlikni ijtimoiy himoya va institutiv buferlarga aylantiradi. Aks holda, bu tenglikni yo'qqa chiqarishi mumkin edi (Dorn, 2021; Naanwaab, 2022; Hui, 2023).

Garchi survival-modellar tahlillari bevosita sababiyat haqida xulosa chiqarish imkonini bermasa-da, fiskal jihatdan faol rejimlarda redistribyutsiya va savdo intensivligi o'rtasidagi barqaror va chidamli o'zaro ta'sir tengsizlik indeksining xatti-harakatiga nisbatan iqtisodiyotlar ko'proq bashorat qilinadigan tarzda javob berishini ko'rsatdi (Siddique, 2021; Hu, 2023). Shu sababli, ko'p darajali xavf tahlillari natijalariga ko'ra, hukumatlarga strukturaviy moslashuv qarorlarini qabul qilishdan avval, savdo va farovonlik dinamikasidan fiskal chidamlilik (ya'ni, avtomatik barqarorlashtiruvchilar) darajasini baholash ko'proq vaqt talab qiladi. Bizning tahlil redistribyutiv salohiyatlar qanday qilib yangi muvozanat konfiguratsiyalarini shakllantirishi mumkinligini ko'rsatdi va ushbu institutiv mexanizmlar global iqtisodiyot arxitekturasiga singdirilgan bo'lishi, shuningdek, siyosat ishlab chiquvchilar fiskal intervensiyalarini boshqa iqtisodiyotlar bilan taqqoslashdan avval shu ramkalar doirasida birlashtirishlari zarurligini tasdiqladi (Takim, 2022; Lin, 2025).

Redistribyutiv dizaynda chidamlilikni kuchaytirish talabi shundan kelib chiqadiki, siyosiy yondashuvni "savdoni imkoniyat" sifatida ko'rishdan ko'ra, tenglikka asoslangan redistribyutiv paradigmani shakllantirish uchun uzluksiz moslashuvlar talab etiladi (Flaherty, 2021; Murti, 2024).

Ushbu hisobotda o'rinalashtirilgan barcha empirik baholashlar Lin (2025) tomonidan tayyorlangan so'nggi taqqoslovchi hisobotga muvofiq holda redistribyutiv tipologiyalar spektrining barqarorligini tasdiqlaydi (OECD va OECDga kirmaganlar o'rtasida). Kuchli dalillar shuni ko'rsatadiki, savdo zarbalariga javoban taqdim etilgan redistribyutiv moslashuvlar ayrim mintaqalarda tengsizlik indeksini kamaytiradi (Xie, 2023; Hui, 2023). Bu xulosa mintaqalararo darajada ham izchil, chunki ikkala modelda ham farovonlik xarajatlari, soliq tushumlari va kapital soliqlari koeffitsiyentlari rivojlanayotgan bozorlar holatiga nisbatan yuqoriroq bo'ladi, hatto demografik va institutsional chuqurlikdagi farqlarni hisobga olmaganda ham (Naanwaab, 2022; Huang, 2021).

Bu, qisman, "kompensatsiya gipotezasi" g'oyasiga mos keladi — jamiyatlar bozor tomonidan boshqariladigan tuzatishlardang ko'ra redistribyutiv choralarni tezroq qabul qiladi va liberalizatsiya yutuqlaridan ko'ra institutiv barqarorlikka ko'proq ahamiyat beradi (Siddique, 2021; Takim, 2022). Siyosat dizaynerlari ham ushbu konvergentsiyadan saboq olib, moslashuvchan boshqaruvga ega redistribyutiv ramkalarni yaratishlari mumkin (shu jumladan, kapital soliqlari islohotlari) — ular tengsizlikni nishonga olgan, farovonlikni kengaytirish, mehnat bozori moslashuvchanligi, past daromadli uy xo'jaliklari uchun minimal daromad indeksatsiyasi va transfer mexanizmlari kabi komponentlarni o'z ichiga oladi, ular esa makro-siyosiy sikllarni ham hisobga oladi (Huang, 2021; Bacchetta, 2021).

Biz ushbu o'zaro ta'sirni statistik tarzda modellashtirganimizdan kelib chiqib, shuni aytish mumkin: qisqa muddatli fiskal intervensiyalardan ko'ra, strukturaviy nomutanosibliklar redistribyutiv javobning kuchiga ko'proq ta'sir qilgan — bu esa, ba'zida siyosiy sirtida hatto ko'zga ko'rinmaydigan buzilishlarni hal qilgan bo'lishi mumkin. Hui (2023) buni yanada aniqlashtiradi: "Redistribyutsiya siyosati ham farovonlikdagi ko'plab moslashuvlar kabi siklikdir — bu liberallashtirishning o'ziga emas, balki uning beqarorligiga nisbatan reaksiya hisoblanadi."

Ilmiy adabiyotlarda redistribyutsiya siyosatining siyosiy iqtisodiyoti — koalitsiya dinamikasi va institutsional yo'lga bog'liqlik — ayniqsa farovonlik va soliqqa oid kontekstlarda, yetarli darajada tizimli tahlil qilinmagan. Holbuki, bu ikkisi redistribyutiv tuzilmaning asosiy tayanch ustunlaridir (Flaherty, 2021; Murti, 2024). Albatta, bu savdo va redistribyutsiya mexanizmlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni inkor etmaydi — ular davlatning moslashuvchan salohiyati va tizimning fiskal chidamliligiga kuchli darajada tayanadi.

Va nihoyat, biz redistribyutiv adolat bo'yicha normativ pozitsiyani qabul qilmagan bo'lsak-da, fiskal barqarorlik uchun rag'batlarni muvozanatlash zarurati ba'zi farovonlik davlatlarining tengsizlik tafovutini bartaraf etishdagi redistribyutiv ambitsiyasini cheklab qo'ygan bo'lishi mumkin (masalan, Huang 2021 va Xie 2023 tadqiqotlarida ko'rsatilganidek). Turli fiskal ramkalarni muvaffaqiyatli qayta kalibrovka qilish zarur, chunki hozirgi empirik tadqiqotlar bu borada yetarli asosga ega emas (Dai, 2022; Lin, 2025).

XULOSA VA TAKLIFLAR

Liberal savdo siyosati va fiskal redistribyutsiya mexanizmlarining salohiyatini tushunish va empirik asosda tasdiqlash yo'lida ushbu taqqoslovchi tadqiqot global tengsizlikni kamaytirishga yo'naltirilgan institutsional

yo'nalishlarni anglash sari muhim qadam hisoblanadi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, daromad polarizatsiyasining asosiy sababi savdoning ochiqligi emas, balki ichki darajadagi redistribyutiv soliqqa oid harakatsizlikdir — bu esa siyosiy ustuvorliklar qanday shakllanishi ustidan tobora kuchayib borayotgan kapital manfaatlariga mos manfaatdor tomonlarning (CCS) ta'siri bilan bog'liq.

Shu bilan birga, ushbu natijalar shuni ishonch bilan aytishga asos beradi: redistribyutiv chidamlilik va institutsional moslashuvchanlik tenglik, fiskal barqarorlik va uzoq muddatli inklyuzivlik sari iqtisodiyotni barqarorlashtiruvchi mexanizmlarni ishlab chiqishda hukumatlar muhokamasidagi asosiy yo'nalishlar bo'lishi kerak. Bu siyosat ishlab chiquvchilarga o'z makroiqtisodiy tizimlari doirasida liberalizatsiya zarbalariga duchor bo'lgan zaif guruhlarini himoya qilishga qaratilgan intervensiyalarni samarali loyihalash va sozlash imkonini beradi — bu esa ularning jamiyatlari global tizimdagi chidamliligi va birligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Boshqa redistribyutiv konfiguratsiyalar (masalan, ikki yo'nalishli farovonlik rejimlari), yangi fiskal innovatsiyalar va institutsional mexanizmlar (masalan, avtomatik barqarorlashtiruvchilar, kapital soliqlari islohotlari) ham qimmatli xulosalarni taqdim etishi mumkin va shu sababli kelgusi taqqoslovchi tahlillarda hisobga olinishi zarur.

Kelajakdagi tadqiqotlar doirasi — shakllanayotgan redistribyutiv modellar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va ularning barqarorligini chuqur o'rganishga qaratiladi; bu esa ularni kundalik boshqaruv amaliyotiga singdirish bo'yicha institutiv salohiyatlarning xilma-xilligini inobatga olgan holda amalga oshiriladi. Yana-da chuqur empirik izlanishlar ma'lumotlar bazasini kengaytirish, baholash uslublarini takomillashtirish va redistribyutsiya tipologiyalarini savdo–redistribyutsiya mexanizmlarining uzoq muddatli tahliliga bog'lash orqali taqqoslovchi dalillar asosini kuchaytirishi mumkin — ayniqsa, OECD va rivojlanayotgan iqtisodiyotlar doirasida.

Shu sababli, kelgusi tadqiqotlarga redistribyutiv boshqaruv arxitekturasini qayta baholashda ko'p darajali (multilevel) yondashuvni qabul qilish tavsiya etiladi — bu esa adolatliroq globallashtirish va iqtisodiy beqarorlik sharoitida barqaror chidamlilikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar ro'yxati

1. Takim, A. (2022). The effect of international trade on income inequality: A multidimensional panel data analysis. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
2. Murti, B. K. (2024). Global economic inequality: A review of international law on the mechanism and fairness of free trade regulation. Responsive Law Journal.
3. Siddique, A. (2021). Impact of trade on inequality: New evidence of what, when, and where. CESifo Economic Studies.
4. Naanwaab, C. (2022). The impact of trade liberalization on income inequality: Does the direction of trade matter? International Economic Journal.
5. Hu, L. (2023). Economic globalization and income inequality. International Journal on Recent Trends in Business and Tourism.
6. Xie, Y. (2023). Redistributive capacity and international trade: A cross-country analysis. Global Economics Review.
7. Huang, K. (2021). Can trade explain the rising trends in income inequality? Insights from 40 years of empirical studies. Economic Modelling.
8. Ersoy, M. (2022). [Duplicate of item 1; may be editor or another citation of the same study]. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
9. Lin, Z. (2025). The impact of trade openness on income inequality: A theoretical and empirical review. International Journal of Economics, Business and Management Research.
10. Dai, M. (2022). Recent developments on trade and inequality. Journal of Economic Surveys.
11. Dorn, F. (2021). Trade openness and income inequality: New empirical evidence. Economic Inquiry.
12. Hui, Y. (2023). Economic globalization and income inequality: A review. Asia-Pacific Journal of Management and Technology.
13. Hsu, W. T. (2022). Income inequality, productivity, and international trade. Economic Theory.
14. Behzadan, N. (2022). Income inequality, international trade and firm location. Economics Letters.
15. Bacchetta, M. (2021). Trade and inclusive growth. IMF Working Papers.
16. Flaherty, T. (2021). Rising inequality as a threat to the liberal international order. International Organization.

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100